

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE MUZICĂ BUCUREȘTI

”READYMADE”
ȘI TEHNICI COMPONISTICE CONTEMPORANE
- rezumat -

VLAD HÎRLAV MAISTOROVICI

Conducător științific: Prof. Univ. Dr. DAN DEDIU SANDU

2018

“readymade” și tehnici componistice contemporane

- rezumat -

Definiții

Marcel Duchamp: readymade-uri și argument.

Termenul ”readymade” a fost folosit pentru prima dată de Marcel Duchamp pentru a descrie lucrări realizate din obiecte de fabrică. Cele mai timpurii piese din această categorie sunt *Bicycle Wheel* din 1913, o roată montată pe un scaun de lemn, și *In Advance Of A Broken Arm* din 1915, o lopată de dezăpezire inscripționată cu acest titlu. În 1917, Duchamp a creat o lucrare care avea să devină unul dintre cele mai cunoscute gesturi ale artei moderne, *Fountain*: un piscoar semnat cu un nume fals și expus invers.

Au fost reținute trei idei importante din acest gest. Primul, că alegerea unui obiect este în sine un act de creație. Al doilea, că prin anularea funcției ”utilitare” a unui obiect, acesta devine artă. Al treilea, că prezentarea și adăugarea unui titlu acestui obiect i-au dat ”un nou gând”, adică un nou înțeles.

Astfel, artistul definește ceea ce este (considerat) artă. **Alegerea** obiectului este însăși un act de creație. **Anularea funcției utilitare** a obiectului îl face să devină artă. **Expunerea** obiectului în galeria de artă îi dă (un nou) înțeles.

Această trecere de la artistul-făuritor la artistul-alegător este văzută în istoria artei ca începutul mișcării către arta conceptuală. Statutul artistului și al obiectului de artă sunt puse în discuție. ”Readymade”-urile lui Duchamp au fost văzute la momentul respectiv ca un asalt asupra convențiilor, nu numai cu privire la statutul artei, ci chiar cu privire la natura ei.

Atitudine creatoare

Fenomenul “readymade” în artă și alte discipline creative.

În viziunea filozofului Boris Groys, readymade-urile lui Duchamp au făcut mai mult decât să pună în discuție la nivel conceptual convențiile artei, și ele comentează o realitate culturală contemporană:

“Tehnica ready-made este înțeleasă încă în continuare ca o anumită direcție artistică între multe altele, ca și când în aceste alte direcții artistice s-ar folosi alte procedee de inovare. Folosirea ready-made-urilor, adică a anumitor obiecte bine cunoscute ale vieții cotidiene, i-a folosit lui Duchamp numai ca lămurire a unui procedeu care este deja mereu și universal folosit – nu numai în producția artistică, ci și în cultură în general.”¹

Pentru a ilustra această idee, Groys apelează la conceptul de aură introdus de Walter Benjamin în eseul său “Opera de artă în epoca reproducerii mecanice”², pe care l-a folosit pentru a descrie diferența dintre original și copie în condițiile unei reproductibilități tehnice perfecte.

“Noua interpretare a lui Benjamin a diferenței dintre original și copie deschide nu numai posibilitatea de a face din original o copie, ci și pe aceea de a face dintr-o copie un original”³

Bunăoară, ulterior lui Duchamp, readymade a devenit un procedeu folosit conștient în multiple direcții estetice ale artei contemporane, depășind granițele artei conceptuale. Procedeu a fost preluat de alți artiști, în special de cei implicați în curentului Dada, pentru care a devenit o tehnică de bază, alături de citat, colaj și asamblaj. Astăzi observăm efectul său pe toate planurile producției artistice.

Cu toate acestea, așa cum arată Thomas Girst, autorul principal al “The Duchamp Dictionary”, “Misreading Duchamp of course, is what the ambivalent an-artist himself must have anticipated and, to a certain extent, encouraged”⁴: “From the immediate post-war period until today, Duchamp’s readymades have been all too often taken as carte blanche for “anything goes,” mere nihilistic or iconoclastic gestures based on the belief that, generated by the choice of the artist, it is only the changing of the context (i.e. a urinal at a plumbing-fixture store vs. Fountain at a gallery) through which an ordinary object is transformed into a work of art.”⁵. Pentru a explora influența procedeuului “readymade” în muzică, nu ne vom limita la viziunea lui Duchamp, ci ne vom raporta și la “interpretări greșite” asupra moștenirii sale.

---

1 Boris Groys, *Despre Nou* [1992], trad. De Aurel Codoban (Idea Design & Print Editură, 2003), pag. 77

2 Benjamin Walter, *The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction*, <http://www.marxists.org/reference/subject/philosophy/works/ge/benjamin.htm> (accesat la data de 20 septembrie 2013)

3 Boris Groys, *Topologia Aurei*, trad. De Aurel Codoban, Lorin Ghiman și George State (Idea Design & Print Editură, 2007), pag. 22

4 Thomas Girst, *Aftershock: The Legacy of the Readymade in Post-War and Contemporary American Art*, catalogul expoziției (Dickinson Roundell, Inc., New York, May-June 2003). “Greșita interpretare a lui Duchamp este, bineînțeles, ceea ce ambivalentul artist însuși trebuie să fi anticipat și, într-o anumită măsură, încurajat”

5 George Dickie, *Art and the Aesthetic. An Institutional Analysis*, (Ithaca and London, Cornell UP, 1974) pag. 38-39. “Din perioada imediat următoare războiului și până astăzi, readymade-urile lui Duchamp au fost prea des luate ca un “carte blanche” pentru “merge și așa”, nimic mai mult decât gesturi nihiliste sau iconoclaste bazate pe credința că, generate de alegerea artistului, doar schimbarea contextului (adică un piscoar la un magazin de instalații versus Fountain la o galerie) este cea prin care un obiect ordinar este transformat într-o operă de artă.”

Noțiuni utile

Embedding. Recontextualizare. Reteritorializare

Readymade este un procedeu cheie în web design. Grafica unei pagini web poate avea în componența sa un fișier GIF (Graphic Interchange Format), poate fi însoțită de redarea unui fișier audio sau poate include un ecran video care rulează un spot publicitar. Aceste elemente animează designul și sunt percepute ca parte din el. Termenul tehnic este "embedding" și înseamnă a încorpora (a implanta, a planta, a fixa, a înrădăcina, a insera). Odată cu evoluția graficii interfețelor video, încorporarea a devenit un fenomen determinant al felului în care percepem informația. "Link"-ul (legătura) care deja a dinamizat lectura liniară a evoluat în încorporarea unei surse în altă sursă, indiferent de mediu.

Readymade este o formă de recontextualizare. "Gîndul nou" dat unui obiect prin alegerea, anularea funcției "utilitare" și expunerea în galerie se pliază perfect definiției dată de lingvistul Per Linell recontextualizării: "*transferul și transformarea dinamică a ceva dintr-un discurs/text-în-context... în altul*"⁶, și anume în special manifestarea fenomenului la nivel intertextual și interdiscursiv. Recontextualizarea este necesar precedată de decontextualizare: "anularea funcției utilitare a unui obiect" este echivalentul decontextualizării, iar expunerea în galeria de artă este recontextualizarea.

Readymade poate fi asimilat și conceptului de reteritorializare. Reteritorializarea este un fenomen care se manifestă simultan cu "deteritorializarea", potrivit lui Gilles Deleuze și Félix Guattari⁷, care au folosit pentru prima dată acești termeni preluați din psihanaliză. În teoria culturii, deteritorializarea se referă la o slăbire a legăturii dintre cultură și loc, datorită procesului de globalizare culturală. Reteritorializarea are loc atunci când un aspect specific al culturii dintr-un teritoriu este preluat și adaptat contextului specific în alt teritoriu. Un exemplu grăitor este cultura hip-hop, care s-a impus prin elemente specifice realităților sociale americane. Ea a fost preluată de artiști locali și integrată în expresia locală, dând naștere unor hibride care nu mai sunt străine culturii locale.

---

6 Per Linell, *Approaching Dialogue* (Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1998)

7 Gilles Deleuze și Félix Guattari (1972) *Anti-Œdipus*, trad. Robert Hurley, Mark Seem and Helen R. Lane. (London and New York: Continuum, 2004)

“readymade” în muzică

Echivalențe în *muzique concrète*. Conceptul în producția muzicală contemporană.

Putem vorbi de readymade în muzică, în accepțiunea termenului definit de Duchamp, începând cu apariția tehnologiei de înregistrare. Posibilitatea captării sunetului și a redării într-un alt context a deschis drumul unui alt fel de a compune muzică decât cel tradițional.

Unul dintre primii exploratori al acestui nou mediu a fost Pierre Schaeffer. Pionier al muzicii concrete, Schaeffer a avut ideea de a face muzică plecând de la sunetele concrete care sunt emantate de lumea fizică. Acest punct de plecare a fost o regândire a materialului care poate fi utilizat în procesul componistic (o democratizare a universului sonor, comparabilă cu utilizarea obiectelor prefabricate la Duchamp). Schaeffer a fost un inventator al tehnicilor de editare audio și al compoziției în domeniul muzicii electro-acustice, cum ar fi tape looping, și splicing (alipire, altoire), asemănătoare colajului sonor.

Inovațiile sale rezonează până astăzi în producția muzicii electronice. Evident, progresele tehnologice și apariția calculatorului au înmulțit posibilitățile de procesare audio, însă ideea utilizării sunetelor concrete rezonează până astăzi în distribuția de sample-uri, iar tehnici ca looping au devenit temelii ale sintaxei muzicii electronice.

“readymade” în lucrări reprezentative ale secolului XXI

Readymade avant la lettre.

Așa cum arată Groys, atitudinea readymade și-a pus amprenta asupra culturii globale de foarte mult timp. Vorbim de readymade abia la câteva decade după ce Duchamp a expus *Fântâna* sa, dar s-ar putea spune că Duchamp nu a făcut decât să reducă la esență un fenomen care poate fi identificat în creațiile artiștilor în toate epocile. Mai ales în muzică!

Ce este vechea muzică ”reprezentativă” a compozitorilor baroci timpurii dacă nu o încorporare a sunetelor concrete în discurs muzical? *Capriccio Stravagante* de Carlo Farina, scris la 1627, *Sonata rappresentativa* și *Battalia a 9* de Heinrich Biber și *Anotimpurile* de Vivaldi sunt numai câteva exemple din baroc. Și în clasicism persistă acest fenomen, un exemplu grăitor fiind cvintetul *Musica Notturna delle strade di Madrid* de Luigi Boccherini, iar în romantism, amintim numai *Carnavalul animalelor* de Saint-Saens. Secolul XX este plin de exemple, nesurprinzător fiind vorba chiar de epoca lui Duchamp. De la baletul *Pulcinella* de Stravinsky prin cântecul păsărilor în

muzica lui Messiaen (sau la Enescu) până la *Sinfonia* lui Berio, creația muzicală este pătrunsă de spiritul readymade, asemenea tuturor celorlalte arte.

Lucrarea de față, însă, își propune o privire asupra manifestării principiului readymade în muzica de astăzi. De aceea am ales câteva lucrări aparținând exclusiv secolului XXI, care s-au impus global în repertoriul marilor festivaluri, stagiuni, orchestre și artiști, pentru a observa diverse manifestări ale acestui fenomen.

Chorale de Magnus Lindberg este o piesă pentru orchestră de aproximativ 6 minute care a fost compusă pentru a fi interpretată ca introducere la *Concertul pentru vioară și orchestră* de Alban Berg. Conexiunea între cele două lucrări este citarea aceluiași coral de Bach, *Es ist genug*, care l-a preluat și el de la Ahle. Lindberg realizează o îmbinare ideală a materialului vechi într-o expresie contemporană fără concesii.

Opera de cameră *Münchhausen* de Dan Dediu, compusă în 2002, a fost distinsă cu Berlin Opernpreis și prezentată în premieră la Neuköllner Oper Berlin. Pe cât de complexă în construcție pe atât de directă în expresie, opera a atras imediat laudele criticii germane, printre altele pentru "cât de virtuozi sunt aduse la un numitor comun diversele stiluri". Gradul de recontextualizare variază de la referințe ilustrative la totală metamorfozare până la pierderea recognoscibilității. Reteritorializările au întotdeauna loc în interiorul tradiției pe care o numim "muzică cultă europeană".

Termenul "recompoziție" este folosit în descrierea albumului *Scorched*, deși Turnage subintitulează partitura "based on tunes by John Scofield"⁸. La nivel de tehnică componistică găsim o multitudine de formule și grade de recontextualizare de la o mișcare la alta: materialul lui Scofield stă în unele cazuri la baza unor muzici simfonice de avangardă, alteleori muzica simfonică se pliază pentru a încorpora materialul lui Scofield în stare pură.

Creația lui Helmut Lachenmann este moștenitoare directă a conceptului readymade în muzică, prin filiația la muzica concretă. Helmut Lachenmann însuși folosește termenul "muzică concretă instrumentală" pentru a denumi metoda sa de compoziție. Această abordare a instrumentelor este în sine foarte aproape de abordarea obiectelor prefabricate la Duchamp.

Jörg Widmann este compozitor, clarinetist și dirijor. În activitatea sa muzicală, proiectul său esențial este de a demonstra relevanța și vitalitatea muzicii trecutului. Una dintre cele mai cunoscute lucrări ale sale este cvartetul de coarde *Jagdquartett* ("Vânătoarea"). Deși titlul indică o replică cvartetului de coarde omonim compus de Mozart, între elementele care stau la baza materialului muzical se află un citat din *Papillons* op. 2 de Robert Schumann. Materialul este supus dezvoltării uneori asemenea unui proces de continuă mutație, alteleori asemenea unui proces de digestie, în care

---

8 "bazată pe melodii de John Scofield", "tune" fiind un termen informal utilizat de muzicienii de jazz pentru a se referi la o piesă, dar și la linia ei melodică, în același fel în care "melodie" (sau, și mai controversat, "bucată") este un termen informal în limba română pentru o piesă.

tema este descărnată și redusă la schelet, la un studiu ritmic în zona sonorităților experimentale venite din muzica concretă instrumentală.

John Adams se autodefinește ca un compozitor ”post-stil”. *Absolute Jest* este un concert pentru cvartet de coarde (ușor amplificat, conform indicațiilor din partitură) și orchestră. John Adams este departe de ”indiferența” duchampiană la materialul readymade pe care îl utilizează. Mărturisește că iubește acest material și îl dezvoltă din dorința de ”a trăi în el”. Putem vorbi de o reteritorializare a muzicii de cameră în repertoriul simfonic.

În *Recomposed by Max Richter: Vivaldi, The Four Seasons* (2012) compozitorul mărturisește că a folosit nu mai mult de 25 % din materialul compus de Vivaldi, pe care l-a tratat așa cum tratează un DJ un sample, realizând un remix orchestral. ”Indiferența” în alegerea obiectului fabricat la Duchamp este înlocuită de indiferența căpătată la reproducerea mecanice ale fragmentelor din *Anotimpuri*.

”readymade” în muzica mea

Înainte de a utiliza în mod conștient procedeul readymade, am fost preocupat de tehnici de a încorpora material preexistent în lucrările mele originale.

Kalendae Ianuarii, o compoziție de juvenilia scrisă în anul 2000 la vârsta de 15 ani, este o cantată de iarnă pentru cor, 6 instrumente, percuție și recitator, bazată pe un colind ardelenesc cules de Belà Bartok. Textul popular este preluat în totalitate, și melodia culeasă și notată de Bartok este păstrată în stare pură. Am apelat la mijloace dezvoltătoare limitate, și intuitiv am căutat să decupez și să recombina materialul, păstrându-i astfel simplitatea folclorică.

Lucrarea *REM-X* (cunoscută și sub titlurile *reMix* și *Vis cu vampiri*) pentru 12 instrumente este concepută după calapodul unui remix. Elementele din care este construită muzica se înscriu la diferite niveluri în categoria readymade. Material muzical și procedee componistice prefabricate (preluate din arsenalul DJ-ilor) sunt preluate, transformate sau augmentate. Deasemenea, alte materiale prefabricate nonmuzicale, sunt folosite în structura lucrării. Astfel, lucrarea este un comentariu cu accente dadaiste la mitologia vampirului în cultura contemporană.

O altă lucrare în care am folosit material muzical preexistent, dar în cu totul altă formulă este *Concert Transilvan*, unde am tarat 10 melodii românești din Codicele lui Ioan Căianu în manieră skeuomorfică. Skeuomorf este un obiect sau caracteristică a unui obiect care imită designul

unui artefact similar, făcut din alt material. În designul de calculator, skeuomorf este un element grafic de interfață care mimează un obiect fizic.⁹

O experiență diametral opusă am avut în cadrul proiectului "The Freddie Mercury Project", cunoscut și sub titlul *QUEENConcertante*, o dezvoltare a proiectului mai vechi *QUEENClassics*. *QUEENConcertante* a fost conceput la comanda orchestrei Sinfonia Cymru de la Cardiff și constă într-o lucrare originală ("*Impromptu Concertant*" cunoscut și sub titlul "*Iacrus Study*") și 14 aranjamente ale unor piese ale formației Queen pentru vioară, clarinet, pian și orchestră de cameră, între care și piesa *Flash*. În această configurație, aranjamentul piesei *Flash* a devenit o "ramă" în care am introdus fragmente de muzică originală ("framing"), cadenze improvizate, ba chiar lucrări consacrate din repertoriul violonistic (deliciul publicului îl face foarte des ivirea Sonatei nr. 3 "*Ballade*" de Ysaye din texturile rock după o oră întreagă de muzică a formației Queen).

Procedee "readymade" în scene din opera "Impaled"

Impaled, operă de cameră în 5 părți pentru 3 voci, vioară și nonet de coarde, este bazată pe piesa "Vlad the Impaler" de Richard Crane, piesă care la rândul său este o adaptare liberă a piesei "A treia țepă" de Marin Sorescu.

Am dorit ca muzica să reflecteze într-o anumită măsură referințele contemporane ale textului. Astfel, am decis să încorporez materiale readymade din mainstream. Tonul personajelor din scenariu este acela al unor "everyman" (oameni de rând) ai zilelor noastre, și astfel am simțit nevoia ca și discursul muzical să încorporeze elemente readymade din cele mai cunoscute.

Astfel am ajuns la un procedeu consacrat în istoria operei, mai precis la un gen consacrat în istoria anti-operei: opera-baladă. Deși nu putem vorbi de leimotive în adevăratul sens al cuvântului, materialele readymade pe care le-am ales îndeplinesc și acest rol, fiind vorba de niște "meme" muzicale¹⁰. Idiomul muzical rezultat este unul eclectic.

9 Oxford Dictionaries, http://www.oxforddictionaries.com/us/definition/american_english/skeuomorph, accesat la data de 7 decembrie 2015

10 "meme: 1. an idea, behavior, style, or usage that spreads from person to person within a culture ("*Memes (discrete units of knowledge, gossip, jokes and so on) are to culture what genes are to life. Just as biological evolution is driven by the survival of the fittest genes in the gene pool, cultural evolution may be driven by the most successful memes.*" - Richard Dawkins); 2. an amusing or interesting item (such as a captioned picture or video) or genre of items that is spread widely online especially through social media." <https://www.merriam-webster.com/dictionary/meme> (accesat pe 3 februarie 2018).

["memă: 1. o idee, comportament, stil, sau folosință care se răspândește de la persoană la persoană într-o cultură ("*Memele (unități discrete de cunoștințe, bârfe, glume și așa mai departe) sunt pentru cultură ceea ce genele sunt pentru viață. Așa cum evoluția biologică este determinată de supraviețuirea genelor celor mai puternice într-un fond genetic, evoluția culturală ar putea fi determinată de cele mai de succes meme.*" - Richard Dawkins); 2. un articol sau gen de articol amuzant sau interesant (cum ar fi o fotografie sau video comentate) care este larg răspândit online în special prin social media."]

Concluzii

De-a lungul procesului de pregătire a tezei de doctorat, am avut ocazia să observ, să cercetez din perspectivă științifică și să experimentez creativ în practica muzicală teritoriul conceptului readymade. Am ajuns la niște concluzii asupra fenomenului în plan muzical, care confirmă pe de o parte constatările exegeților cu privire la fenomenul cultural "readymade", și evidențiază pe de altă parte specificitățile compoziției muzicale.

Readymade rămâne o curiozitate în istoria artei, care nu a supraviețuit ca gen și probabil nici nu poate fi reînviat vreodată în forma introdusă de Duchamp. Așa cum observă exegeza, s-ar poate susține că Duchamp a intuit că gestul său artistic are calitatea de a fi deopotrivă irepetabil și extrem de influent. Iar influența exercitată asupra artei post-Duchamp, alături de ascuțimea comentariului realizat prin acest gest artistic, fac indiscutabilă importanța principiului "readymade" în cultură.

Creația muzicală ia și ea parte la acest fenomen, cu foarte diverse rezultate ale procedeeului readymade. Încorporarea, recontextualizarea sau reteritorializarea au fost întotdeauna fenomene naturale în traiectoriile pe care le-au urmat diferite materiale sonore în jocul intelectual și afectiv pe care îl propun compozitorii. După epoca Duchamp, însă, fenomenul a căpătat un nou nivel de conștientizare, provocând noi și noi soluții de absorbire naturală a obiectelor străine în muzica clasică.

Există vreo compoziție muzicală care este un "readymade"? Teoria arată că Duchamp este singurul creator de "readymade". Și totuși, influența "readymade" se resimte atât în creația muzicală, cât și în perspectiva adoptată de receptor asupra muzicii contemporane și chiar a muzicii în general. Și totuși, atunci când cauți ceva ce știi că nu există, ești în pericol să ajungi să îl găsești peste tot... Atunci ești nevoit să trasezi niște limite, mai mult sau mai puțin arbitrar, mai mult sau mai puțin în spiritul conceptului. Pe cale de consecință, aceste limite vor fi trasate mai mult sau mai puțin obiectiv. În timp ce rămâne doar o influență, gestul lui Duchamp continuă să fie extrem de stimulant pentru mintea creativă, având totodată darul de a permite interpretări multiple și diverse. Această lucrare este doar una dintre abordările posibile din perspectivă muzicală ale acestui concept extrem de greu, sau poate imposibil, de fixat. Dar autorul acestei lucrări are credința că acesta este unul dintre rolurile esențiale ale artei, de a ne provoca să ne regândim constant convingerile, iar readymade continuă să facă acest lucru. Poate că aceasta este dovada irefutabilă în apărarea "readymade".
